

brengen⁷⁾, evenals hij in zijn beschouwingen over de taak der geschiedenisphilosophie het rijk der cultuur onder het gezichtspunt van het zedelijk einddoel zocht te ordenen. Maar bij een serieuze analyse van beide onderdeelen van het Kantiaansche systeem blijkt duidelijk, dat hier van een eigenlijke verzoening, een reële synthese der beide werelden geen sprake kan zijn. De geschiedenis als object der wetenschap blijft voor Kant geheel een proces, dat in zijn ontwikkeling van stap tot stap aan de wetten der natuurnoodwendigheid, der causaliteit is onderworpen. Slechts de geschiedenisphilosophie, die den mensch in de historische ontwikkeling als *homo noumenon* beschouwt, kan hem als lid van het bovenzinnelijk rijk der vrijheid laten gelden. Maar dan wordt de geschiedenis der cultuur niet anders dan de geschiedenis van het antagonisme tusschen natuur en vrijheid. De zelfstandigheid, de souvereiniteit van het historisch rijk is daarmede eerder ontkend, dan gesteld. Het is een ongefundeerde tusschensfeer tusschen de causale natuur en de idee der vrijheid, tusschen de empirische en de noumenale wereld.

De *Kritik der teleologischen Urteilkraft* anderzijds tracht wel in het teleologisch principie een subjectieve beschouwingswijze van de natuur aan te wijzen, waartoe de rede a priori gedwongen en gerechtigd is, maar met den grootsten nadruk stelt Kant zelf voorop, dat het hier slechts een *heuristisch*, een *regulatief* principie geldt, dat bij het grensbegrip van het organisch leven juist de causale, mechanistische natuurverklaring moet leiden bij het opsporen van den causalen samenhang, waardoor het organisme tot stand komt^{8) 9)}. Zulk een subjectief principie kon toch bezwaarlijk als omvattend synthetisch principie dienst doen. En evenmin kon de *Kritik der aesthetischen Urteilkraft*, waarop later het neo-humanisme van een **Schiller** en **Von Humboldt** zou voortbouwen en die binnen het kader van Kant's vermogenspsychologie de apriorische vormen van het gevoel als synthese tusschen voorstellings- en begeeringsvermogen ontdekte, zulk een synthetisch principie aangeven.

Ongetwijfeld was het primaat aan de practische rede, aan de idee der vrijheid, toegekend, het postulaat opgesteld, het rijk der natuur onder dat der vrijheid te ordenen, maar waar beide rijken nochtans niet organisch verzoend waren, bleef ondanks Kant's *Kritik der Urteilkraft*, het levens- en wereldbeeld tenslotte dualistisch verbroken.

Was met dit kritisch dualisme, die toch inderdaad onverzoende twee-werelden beschouwing de innerlijke grond-antinomie in de humanistische levens- en wereldbeschouwing opgelost? Immers neen! Men kan wel kunstig de werelden van het zijn en van het zoo behooren tegen elkander isoleeren, men kan wel een rechtsidee en een zedelijke idee zonder eenig aanrakingspunt naast, of wil men, axiologisch boven de causaliteitswet der natuur stellen, maar het leven, de groote kosmische eenheid, waarin de mensch, zoowel naar zijn lichamelijke, als naar zijn geestelijke natuur is besloten, eischt een diepere, een reële, een kosmische eenheid, of de idee der zedelijke vrijheid met haar absolute normen vervluchtigt tot